

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸν νοεῖν ἔστιν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

† Heinrich Rickert Τακτ.Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Ernst Hoffman Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Erich Frank Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg.— Guido Calogero Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας.— Raφ. Δήμου, Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν 'Ην. Πολ. τῆς Αμερικῆς.— K. Τριανταφυλλόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν 'Αθηνῶν.— August Faust Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.— Μιχ. Τσαμαδός.— X. Τζωρτζόπουλος Καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.— Franz Boehm ίψηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg.— Παν. Κανελλόπουλος.— Κωνσταντίνος Τσάτσος Καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.— Ιωάν. Θεοδωρακόπουλος Καθηγ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.— Θεμ. Τσάτσος ίψηγ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΨΑΡΩΝ 41
1937

Ε.Γ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΛΕΤΕΡΟΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΥΠΟ ΡΑΦΑΗΛ ΔΗΜΟΥ

“**Η θεωρία τοῦ Πλάτωνος περὶ ψυχῆς εἶνε δινατὸν νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη:** ἡ ψυχὴ εἶνε κίνησις· ἡ ψυχὴ εἶνε ἔρως· ἡ ψυχὴ εἶνε μικτόν τι.

I. “**Η φύσις μᾶς παρουσιάζει τὸ θέαμα μιᾶς ἀενάου δοῆς ἀλλοιώσεων καὶ γενέσεως.** “**Όλα τὰ φυσικὰ ἀντικείμενα ἀλλοιοῦνται ἢ μᾶλλον εἴνε ἀλλοιώσεις.** ἡ φύσις δὲν εἶνε παρὰ μία διαδικασία. “**Ο ἀντέρω χαρακτηρισμὸς περιλαμβάνεται ὅλοκληρος εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχῆς ὡς διαρκείας.** II. **Καὶ διὰ τοὺς ἀτομιστὰς ἐπίσης ἡ κίνησις περιλαμβάνεται εἰς τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων.** Οἱ ἀτομισταὶ ὅμως ἔχουν τὴν κίνησιν διὰ μέσου τοῦ κενοῦ καὶ τῆς συγκρούσεως τῶν ἀτόμων. **Διὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ μόνη ἔξήγησις τῆς κινήσεως γίνεται δι’ ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀξίας.** “**Η κίνησις ἔχει ἓνα σκοπόν** ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ πραγματοποίησις τοῦ ἀγαθοῦ· εἶνε δηλαδὴ τελεολογικὴ ἔνέργεια. **Αὗτὸς εἶνε ἡ ψυχὴ ἔννοουμένη ὡς ἔρως.** III. “**Η ψυχὴ εἶνε μικτόν τι ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐτέρου· εἶνε ἡ εἴσοδος τῶν εἰδῶν (ίδεῶν) εἰς τὸ δεχόμενον.** “**Εἳς οὖ ἔπειται ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε σύνθετόν τι τὸ ὅποιον ἔχει δύο πόλους:** ἕνα ἔννοιολογικὸν καὶ ἕνα αἰσθητικόν. “**Η ψυχὴ εἶνε ἡ πρωταρχικὴ ἀνάμιξις τοῦ νοητοῦ μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ, καθὼς καὶ ἡ μεσολαβοῦσα ἀρχὴ δι’ ὅλας τὰς καθ’ ἔκαστον ἀναμίξεις.** Θὰ ἀναπτύξωμεν χωριστὰ μίαν ἑκάστην ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἔννοιῶν καὶ θὰ μελετήσωμεν τὰς ἀμοιβαίας μεταξύ των συσχετίσεις.

I

“**Η ἀπόδειξις τοῦ Πλάτωνος** περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς γίνεται κατὰ τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον καὶ ἔχει ὡς βάσιν τὸ ἐμ-

πειρικὸν γεγονὸς τῆς κινήσεως λαμβανομένης ὑπὸ ἔννοιαν πολὺ εὐ-
ρεῖαν. Ἡ κίνησις δὲν εἶνε μόνον κίνησις ἐντὸς τοῦ χώρου, τουτέστι
φορὰ καὶ περιστροφή· εἶνε ἐπίσης καὶ ἄλλοιώσις, δηλαδὴ μεταβολὴ
ποιότητος ὅπως ὅταν τὸ λευκὸν ἄλλοιωται καὶ γίνεται μέλαν. Πλὴν
τούτου ἔχομεν ἐπίσης κίνησιν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς
παρακμῆς, τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν
δὲν ἔχομεν ἄλλαγχην θέσεως, οὔτε μεταβολὴν ἀπὸ μίας ποιότητος εἰς
ἄλλην· ἔχομεν ἀπλῶς ἐμφάνισιν ποιότητος ἢ ἐξαφάνισιν τοιαύτης. Τὸ
τοιοῦτον ἀποτελεῖ κίνησιν ὡς καθαρὰν πάροδον χρόνου, καὶ ἡ κίνησις
ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν εὑρίσκεται εἰς τὴν βάσιν ὅλων τῶν λοιπῶν εἰ-
δῶν τῆς κινήσεως. Κίνησις κατὰ Πλάτωνα σημαίνει, κατὰ ταῦτα,
ὅτι συνήθως ἔννοοῦμεν διὰ τῆς λέξεως κίνησις σημαίνει ἄλλοιώσιν·
σημαίνει δὲ ἐπίσης καὶ γένεσιν.

Ἡ ἄλληλουχία τῶν φυσικῶν κινήσεων δὲν περιέχει ἐν ἑαυτῇ καὶ
τὴν ἐξήγησίν της, ἀλλὰ ὑποδεικνύει αἴτιαν ἐκτὸς αὐτῆς ενδρισκομένην.
Τὰ φυσικὰ αἴτια τῆς κινήσεως ἔχουν καὶ αὐτὰ τὸ αἴτιον των: τὸ ἔνα
σῶμα κινεῖ τὸ ἄλλο καὶ τὸ ὕδιον κινεῖται πάλιν ὑπὸ ἄλλου σώματος.
Τὰ φυσικὰ αἴτια εἶνε μηχανικὰ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι εἶνε ἐξωτερικὰ
ἐν σχέσει πρὸς τὸ κινούμενον («ἔξωθεν» Φαῖδρος 245 Ε): πλὴν τούτου
εἶνε προκαθωρισμένα, δὲν εἶνε αὐθόρμητα, διότι ἐὰν τὸ ἔνα σῶμα
κινεῖ τὸ ἄλλο, τὸ πράττει ἐπειδὴ ὑφίσταται τὴν ὥθησιν ἐνὸς ἄλλου
σώματος. Τέλος τὸ αἴτιον τῆς κινήσεως εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον εἶνε
μεταβιβαστικὸν κινήσεως ὅχι παραγωγικὸν τοιαύτης. Τὸ Α κινεῖται
ὑπὸ τοῦ Β, τὸ Β ὑπὸ τοῦ Γ καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, εἰς κανένα δὲ ση-
μεῖον τῆς σειρᾶς αὐτῆς δὲν ὑπάρχει γένεσις τῆς κινήσεως. Κατὰ ταῦτα
εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν φυσικῶν κινήσεων
διὰ νὰ εῦρωμεν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς. Οἱ ἀτομιπταὶ σταματοῦν ἴκανοποιη-
μένοι εἰς τὴν φυσικὴν τάξιν τῶν πραγμάτων καὶ ἐξηγοῦν τὴν μίαν κι-
νησιν διὰ τῆς ἄλλης, ἐπ' ἀπειρον' ἢ ἐπ' ἀπειρον. δύμως ἀναδρομὴ ἀπλῶς
ἐκφράζει τὸ πρόβλημα καὶ δὲν λύει αὐτὸ (Νόμοι 894 Ε). Ἐὰν ὑπάρ-
χουν παράγωγα αἴτια τῆς κινήσεως, θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μία πρώτη
—δηλαδὴ μία γνησία—αἴτια τῆς κινήσεως. Θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μία
Ἄρχη, μία ἔναρξις, μία ἀνυπόθετος αἴτια, ἢ ὅποια νὰ ἐξηγῇ τὴν
σειρὰν ὅλων τῶν ἔξηρτημένων κινήσεων. Χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀπομία

τοιαύτη ἀρχὴ τῆς κινήσεως, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπῆρχε κίνησις που θενά· καὶ δλόκληρον τὸ συγκρότημα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς θὸς ἔσταματοῦσε καὶ θὰ κατεστρέφετο (Φαῖδρος 245 Ε).

Καθ' ὅσον γνωρίζει ὁ συγγραφεύς, τὰ ἀνωτέρῳ ἀποτελοῦν τὴν παιλαιοτέραν διατύπωσιν τῆς κοσμολογικῆς ἐπιχειρηματολογίας ἡ ὅποια κατελάμβανε τὸν εἶχονταν θέσιν εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ μεσαίωνος. **‘Η προσπάθειά μας νὰ ἔξηγήσωμεν τὰ φαινόμενα μᾶς ἐφερεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ παραδεχθῶμεν ἔνα πρῶτον κινοῦν—ἔνα πρῶτον μεταβάλλον (Νόμοι 894 Α)** Τοῦτο ὅμως τὸ αὐτὸν ἔαυτὸν κινοῦν ἀνάγκην νὰ εἴνε καὶ αὐτὸν κίνησις, διότι ἡ κίνησις μόνον ἀπὸ κίνησιν εἴνε δυνατὸν νὰ προέλθῃ. Οὕτω, παραδεχόμεθα μίαν κίνησιν ἡ ὅποια ἔχει τὴν δύναμιν νὰ κινήσῃ ἔαυτὴν καὶ νὰ κινήσῃ τὰ ἄλλα πράγματα. **‘Ομοίως, διὰ νὰ ἔξασφαλίσωμεν τὴν ὑπαρξίαν τῶν τυχαίων καὶ παρερχομένων πραγμάτων εἴνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ἀκόμη ὅτι ἡ κίνησις μετέχει αὐτῇς ταύτης τῆς οὐσίας τῆς ἀρχῆς—δηλαδὴ εἴνε ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν μίαν ἀναγκαίαν κίνησιν.** Τὸ πρῶτον κινοῦν εἴνε ἀφθαρτὸν καὶ ἡ κίνησίς του εἴνε διαρκής.

‘Η ἀρχὴ ἐπιτελεῖ δύο λειτουργίας : κινεῖ τὸν ἔαυτόν της καὶ κινεῖ τὰ ἄλλα πράγματα. Κατὰ τὴν πρώτην αὐτῇς ἰδιότητα εἴνε αὐτὸν κίνησις. Τὰ φυσικὰ πράγματα εἴνε παθητικά· ἡ κίνησίς των εἴνε ἀδράνεια· κινοῦν μόνον ἐφ' ὅσον ἄλλο τι τὰ κινεῖ. Τούναντίον ἔνα πρᾶγμα ποὺ κινεῖ τὸν ἔαυτόν του περιέχει ἐν ἔαυτῷ τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεώς του καὶ κατευθύνει αὐτήν. **‘Αλλὰ αὐτὸν ἀκριβῶς εἴνε ἡ ψυχή, «καθ' ὅσον αὐτὴ αὕτη ἡ φύσις τῆς ψυχῆς εἴνε αὐτοκίνησις»** (Φαῖδρος, 245 Ε), **‘Υπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτήν, ψυχὴ καὶ ζωὴ εἴνε ἔνα καὶ τὸ αὐτὸν πρᾶγμα :** διότι ἔνα ἔμιμυχον πρᾶγμα κατευθύνει τὴν κίνησίν του ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸν ἔαυτόν του καὶ ἀποτελεῖ ἀρχὴν κινήσεως καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ περιβάλλον του. **‘Η ψυχὴ εἴναι ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς.** Εἰς τὸν Πολιτικὸν (260 Α) ὁ Πλάτων συγκρίνει τὸν βασιλέα πρὸς τοὺς ὑπουργούς του. Οἱ ὑπουργοὶ μεταβιβάζονται εἰς τοὺς ὑποτακτικοὺς τὰς διαταγὰς τὰς ὅποιας λαμβάνουν ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἄλλος ὁ βασιλεὺς δίδει τὰς ἴδιας ἔαυτοῦ διαταγὰς : **‘Ο βασιλεὺς εἴνε αὐτοεπιτακτικός.** **‘Η ἀναλογία μεταξὺ τοῦ βασιλέως ὡς πρώτου ἐπιτάσσοντος καὶ τῆς ψυχῆς ὡς πρώτου κινοῦντος εἴνε καταφανής.** **‘Η ψυχὴ εἴνε τοῦτο τὸ**

ἐντὸς πράγματός τινος ἐνυπάρχον αὐθόρμητον γεννᾶ ἀενάως κίνησιν ἐν ἑαυτῷ. Ἐνῷ τὰ σώματα φθείρονται καὶ καταναλίσκονται, ἐνῷ ἔνα κατασκευασμένον ἴμάτιον κατατρίβεται βαθμηδὸν (Φαίδων, 87), ἐνῷ ἔνα φυσικὸν ἀντικείμενον βαθμηδὸν διαλύεται, τοῦναντίον ἡ ψυχὴ ἀνανεώνει καὶ ἀναπαράγει αὐτὴν ἑαυτήν· ἡ ψυχὴ ποτὲ δὲν ἀποθνήσκει, διότι διαρκῶς ἀνανεώνει ἑαυτὴν ἐκ τῶν ἔνδον.

Ἡ ψυχὴ, πλὴν τούτου, κινεῖ τὰ ἄλλα πράγματα. Μεταδίδει ἐξ ἑαυτῆς μίαν ἐνέργειαν ἡ ὅποια εἶνε ἡ πηγὴ πάσης ἐνεργείας. Ἡ ψυχὴ εἶνε δημιουργικότης—«εἶνε τὸ πρεσβύτατον καὶ θειότατον ὅλων ἐκείνων τῶν πραγμάτων τῶν ὅποιων ἡ κίνησις δταν ἔξελιχθῇ εἰς γένεσιν καθίσταται μία ἀέναος πηγὴ ὑπάρξεως». (Νόμοι 966 Ε). Ἐκεῖνο δικὼς τὸ ὅποιον γίνεται αἰτία τῆς κινήσεως εἰς τὸν ἑαυτόν του καὶ εἰς τὰ ἄλλα πράγματα εἶνε καὶ αὐτὸς κίνησις. Ἡ ψυχὴ δὲν εἶνε πρᾶγμα τὸ ὅποιον μεταβάλλεται· εἶνε αὐτὴ αὕτη ἡ μεταβολή· ἡ ψυχὴ εἶνε ἐνέργεια καὶ γένεσις. Ἡ ψυχὴ, κατὰ ταῦτα, εἶνε διάρκεια ἡ ὅποια εἶνε ἡ πηγὴ πάσης καθ' ἔκαστον γενέσεως—«ἡ αἰτία ὅλων τῶν πραγμάτων τῶν παρόντων, τῶν παρελθόντων καὶ τῶν μελλόντων» (Νόμοι, 904 Κ). Ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβάσεως καὶ οὗτο συμφυῆς μὲ τὸν χρόνον (Νόμοι 721C, Τιμ. 34C).

* * *

Ως ψυχὴ, κατὰ ταῦτα, χαρακτηρίζεται κάθε αὐτο-ενέργεια, εἴτε ζωϊκὴ εἴτε πνευματική. Ψυχὴν εὑρίσκομεν εἰς ὅλα τὰ ἐνόργανα ἀντικείμενα, τόσον εἰς τὰ φυτὰ ὅσον καὶ εἰς τὰ ζῶα. Τὰ φυτὰ στεροῦνται τῆς δυνάμεως τῆς σκέψεως, δὲν εἶνε δύμως χωρὶς ψυχῆν. Αἱ πράξεις των δὲν διευθύνονται ὑπὸ τῆς λογικῆς· οὐχ ἵττον δύμως διευθύνονται. Ἐνα φυτὸν «ἀποκρούει τὰς ἔξιθεν κινήσεις καὶ χρηπιμοποιεῖ τὰς ίδιας ἑαυτοῦ»· μὲ ἄλλας λέξεις εἶνε πλάσμα ζῶν, πεπροικισμένον μὲ ὠρισμένον βαθμὸν αὐτενεργείας ἡ ὅποια ἔξασφαλίζει εἰς αὐτὸν τὴν διατήρησιν, τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ἀναπαραγωγήν. Περαιτέρω δὲ Πλάτων εἶνε τῆς γνώμης ὅτι τὰ φυτὰ ἔχουν ἐκιθυμίας ὡς καὶ τὸ αἰσθημα τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης (Τιμ. 77 Α, Β). Εἶνε φανερὸν ὅτι εἰς τὰ ἀνωτέρω ἔχομεν μίαν πρόληψιν τῆς ἐννοίας τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ τῆς φυτικῆς ψυχῆς. Ἐπὶ πλέον, ἡ ψυχὴ ἔκτείνεται πέραν

τῶν ζώντων ἀντικειμένων καὶ περιλαμβάνει κάπιε φυσικὴν κίνησιν. Ἡ ψυχὴ εἶνε φυσικὴ δύναμις· ὅλα τὰ πράγματα εἶνε πλήρη ψυχῶν. Ὁ Πλάτων μὲ τὴν ψυχοκρατίαν του εἶνε ὁ τύπος τοῦ ἔλληνος. Ἡ θεωρία του, κατὰ ταῦτα, περὶ τῆς ψυχῆς εἶνε φυσικὴ καὶ ὅχι ἡθική. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ αἰτία πάσης αἰσθήσεως μεταβολῆς, καλῆς ἢ κακῆς· εἶνε ἡ αἰτία τόσον τῆς διαλύσεως ὅσον καὶ τῆς συνθέσεως, τῆς αὐξήσεως ὅσον καὶ τῆς φθορᾶς.¹ Ἡ ψυχὴ εἶνε δυνατὸν νὰ παραγάγῃ τάξιν ὅσον καὶ ἀταξίαν· δυνατὸν νὰ δηλώσῃ ἄλληθειαν ἢ καὶ ψεῦδος. Ἰδιαιτέρως εἰς τὸ Χ βιβλίον τῶν Νόμων δ Πλάτων θεωρεῖ τὴν ψυχὴν ὡς ἥμικῶς ἀδιάφορον· εἶνε ἡ αἰτία τῆς φυσικῆς κινήσεως. Ὁ Πλάτων ἔχει, κατὰ ταῦτα ἀντικειμενικὴν ἀποψιν περὶ τῆς ψυχῆς· τὴν ἀντιλαμβάνεται ὡς μέλος τοῦ περιβάλλοντος ἥμας κόσμου, ὡς τὴν ἔδραν τῆς ἐνεργείας εἰς τὴν φύσιν. Ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς εἶνε νὰ πράττῃ, ὅχι νὰ γιγνώσκῃ. Ἐὰν ἡ ψυχὴ διανοεῖται τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ διανοεῖσθαι σημαίνει ἐνεργεῖν. Ἡ πνευματικὴ ἀποψις τῆς ψυχῆς εἶνε ἕνας ἐκ τῶν τρόπων τῆς ἐνεργείας της. Ἡ ἐνέργεια τοῦ γιγνώσκειν καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ δημιουργεῖν εἶνε διάφορα στάδια μιᾶς συνεχοῦς διαδικασίας, κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ πρώτη προετοιμάζει τὸν δρόμον διὰ τὴν δευτέραν. Ἔχομεν ἀφ' ἐνὸς μὲν σύλληψιν ἐνὸς σχεδίου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκτέλεσιν ἐνὸς σχεδίου· καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶνε ἐνέργεια. Εἰς τὸν Πλάτωνα δύμως συναντῶμεν χωρία τὰ ὅποια εἶνε δυνατὸν νὰ ἔριηνευθοῦν ὡς σημαίνοντα ὅτι ὁ νοῦς δὲν εἶνε ψυχὴ· οὗτο λέγει ὅτι ὁ νοῦς ἐμφυτεύεται εἰς μίαν ψυχὴν (ψυχὴ... νοῦν μὲν προσλαβοῦσα, Νόμοι 897 B) ὡς ἐὰν τὰ δύο αὐτὰ νὰ ἦσαν διακεκριμένα. Μόνον μία ψυχὴ εἶνε δυνατὸν νὰ ἀποκτήσῃ νοῦν, ὁ νοῦς δὲ μόνον εἰς μίαν ψυχὴν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ (Τιμ. 46 B). Πρέπει μρα γε νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ νοῦς καθὸ διδηγὸς τῆς ψυχῆς δὲν κινεῖται ἄλλα περιορίζεται εἰς τὸ νὰ καθιδηγῇ τὴν κίνησιν τῆς ψυκῆς; Τὸ ζήτημα ἔχει κάποιαν σπουδαιότητα· ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν ποὺ θὰ δώσωμεν εἰς αὐτὸν θὰ ἔξαρτηθῇ καὶ τὸ ἐὰν ὁ νοῦς θὰ πρέπει νὰ δρισθῇ ὡς συμβεβηκὸς ἐν τῷ χρόνῳ καὶ ἡ διανόησις ὡς γένεσις, ἢ ὅχι. Θὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ νοῦς εἶνε ψυχὴ καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου μεταλαμβάνει τῶν χαρακτηριστικῶν στοιχείων τῆς ψυχῆς· πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου θὰ ἐπικαλεσθῶμεν χωρία εἰλημένα ἐκ τῶν διαλόγων. Ὡς χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς ψυχῆς

ἀναφέρονται ἡ τέχνη, ἡ δόξα καὶ ὁ νοῦς (Νόμοι 892 Β). αἱ κανονικαὶ κινήσεις τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων μνημονεύονται ὡς ἐνδείξεις τῆς ψυχῆς. Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν ὡς ἴσοδύναμα. Ἐπειτα, συχνὰ γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν κίνησιν καὶ εἰς τὰς περιοδικὰς περιστροφὰς τοῦ νοῦ (Νόμοι 897, 998 Β). Ὁ νοῦς εἶνε κίνησις καὶ αἴτια κινήσεως. Ὅποδ ποίαν ἔννοιαν; θὰ ἐρωτήσει ὁ ἀναγνώστης. Ἡ κίνησις τοῦ νοῦ εἶνε τὸ διανοεῖσθαι, ἡ διανόησις. Λέγομεν ὅτι ὁ νοῦς κινεῖται ὅταν διαδηλοῖ τὴν ἀλήθειαν ὅσον ἀφορᾷ τὸν κόσμον τῶν ἴδεων καὶ τὸν κόσμον τῆς δόξης (Τιμ. 37 Α). Ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ συνίσταται εἰς κατάφασιν καὶ ἀρνησιν. Σπουδαιοτέρα ἀκόμη εἶνε ἡ διαδικασία διὰ τῆς ὅποιας ὁ νοῦς καταλήγει εἰς τὰ συμπεράσματά του. Ἡ ἀπλῆ κατάφυσις δὲν εἶνε γνῶσις ἐνόσῳ δὲν κατανοήσῃ κανεὶς τὸ πρόβλημα, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐννοήσῃ τὴν λύσιν του. Ἡ ψυχὴ ὅταν διανοεῖται ἀπαντᾷ εἰς ἐρωτήματα τὰ ὅποια θέτει εἰς ἔαυτήν. Ἡ διανόησις εἶνε διάλογος,—εἶνε ἡ συνομιλία τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἔαυτόν της. Μόλις δὲ ἔχει δοθῆ ἡ ἀπάντησις εἰς ἓνα ἐρωτήμα, ἀμέσως ἀναφαίνεται νέον ἐρωτήμα. Ἡ διανόησις εἶνε, κατὰ ταῦτα, ἡ μετάβασις ἀπὸ ἓνα πρόβλημα εἰς ἄλλο· εἶνε ὅμως ἐπίσης καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ μίαν ἀπάντησιν εἰς ἄλλην ἀπάντησιν. Εἰς τὸν Πλατωνικὸν διαλόγον βλέπομεν τὸν συγγραφέα νὰ πηγαίνῃ ἀπὸ μίαν θεωρίαν εἰς ἄλλην: ἔξετάζονται, τουτέστι, πολλαὶ καὶ ποικίλαι ἐνδεχόμεναι λύσεις πρὸιν ἢ ἡ συζήτησις φθάσει εἰς ἓνα τελικὸν συμπέρασμα. Αὐτὴ δὲ αὗτη ἡ διαδικασία, διὰ τῆς ὅποιας φθάνει εἰς τὰ συμπεράσματα εἶνε οὖσιώδης διὰ νὰ κατανοηθοῦν ταῦτα. Ἡ ἐρευνα εἶνε μέρος τοῦ συστήματος.

Ο νοῦς εἶνε ψυχή, ἀφοῦ τὸ νὰ διανοεῖται κανεὶς σημαίνει νὰ ἐνεργῇ καὶ μάλιστα νὰ ἐνεργῇ αὐθορμήτως. Ἡ νόησις εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς. Ἡ ἔννοια τοῦ λεγομένου ὅτι ὁ νοῦς δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ χωρὶς ψυχὴν εἶνε ὅτι τὸ λογικὸν προϋποθέτει τὴν γενικωτέραν οὖσίαν τῆς αὐτο-κινήσεως. Ο νοῦς εἶνε ἔλλογος ψυχή: ἡ ψυχὴ ὅμως εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ἢ νὰ μὴ εἶνε ἔλλογος. Οπως ὅλα τὰ πράγματα εἰς τὴν φύσιν οὔτω καὶ ἡ διανόησις εἶνε διάρκεια, κατὶ ποὺ γίνεται ἐντὸς τοῦ χρόνου. Ο δὲ νοῦς, τοῦ ὅποιου ἡ διανόησις ἀποτελεῖ τὴν λειτουργίαν, εἶνε χρονικὸν γεγονός, εἶνε δημιούργημα, καί τοι βεβαίως

ἔνα ἀθάνατον δημιούργημα. Ὅπειδὴ εἶνε ἀθάνατον, ἔχει μεγάλην δμοιότητα μὲ τὰς ἴδεας· ὡς ἀθάνατον ὅμως δὲν εἶνε καὶ ἐκτὸς τοῦ χρόνου, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἴστορικῆς τάξεως, «ἀνώλευθον, ἀλλ' οὐκ αἰώνιον» (Νόμοι 904A). Ὁ νοῦς εἶνε ἀφθαρτος καὶ οὗτος ζῇ τὴν ζωήν του ἐντὸς τοῦ χρόνου.

“Ἄσ λάβωμεν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἥ δποία εἶνε λογική· ἔχει ὅμως καὶ ἄλλας λειτουργίας. Μᾶς ἐπιτρέπεται δὲ νὰ εἴπωμεν ὅτι διὰ τὸν Πλάτωνα, ὅσου καὶ διὰ τὸν Descartes, ἥ διανόησις εἶνε ἴδιότης τῆς ψυχῆς, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ προσθέσωμεν ὅτι διὰ τὸν Πλάτωνα, ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὸν Descartes, ἥ διανόησις λαμβάνεται, ὡς πρὸς τὸ γένος εἰς τὸ δποῖον ἀνήκει, ὡς ἴσοδύναμος πρὸς τὴν συνείδησιν. Εἰς τὸν Νόμον (896D) δ Πλάτων ἀπαριθμεῖ τὰς λειτουργίας τῆς ψυχῆς· συνίστανται δὲ αὗται εἰς τὸ νὰ βουλεύεται καὶ νὰ δοξάζῃ (ἄληθῶς ἥ ψευδῶς) νὰ βούλεται (βούλη) καὶ νὰ ἐπιμελεῖται, νὰ χαίρῃ καὶ λυπεῖται, νὰ θαρρεῖ καὶ νὰ φοβεῖται, νὰ ἀγαπᾷ (στέργη) καὶ νὰ μισῇ. Σημειωτέον, ὅτι δ λογισμὸς καὶ ἥ βούλη ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ κρίνειν καὶ διατάσσειν. Εἶνε πρὸς τούτοις ἀνάγκη νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι φθάνουν μέχρι τοῦ πεδίου τῶν συναισθημάτων εἰς τρόπον ὥστε νὰ συμπεριλαμβάνουν τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην κτλ. Ἡ ζωή, κατὰ ταῦτα, τῆς ψυχῆς περιλαμβάνει ἐν ἔαυτῇ τὴν διανόησιν, τὴν θέλησιν (ἥ ἐπιθυμίαν) καὶ τὸ αἴσθημα· μὲ μίαν λέξιν περικλείει ὅλας τὰς λειτουργίας, τὰς δποίας συνηθίζομεν νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὴν συνείδησιν. Τὰς λειτουργίας ταύτας δ Πλάτων ἀποκαλεῖ τὰς πρωταρχικὰς («πρωτουργοὺς») κινήσεις τῆς ψυχῆς, αἱ δποίαι καθορίζουν καὶ προκαλοῦν τὰς διαδικασίας τῆς αὐξήσεως καὶ φθορᾶς, καθὼς καὶ τὰς φυσικὰς ἴδιότητας τοῦ λευκοῦ καὶ μέλανος, τοῦ σκληροῦ καὶ μαλακοῦ, γλυκέος καὶ πικροῦ (Νόμοι 897A). Οὕτω λοιπὸν αἱ ἐνσυνείδητοι ἐνέργειαι προκαλοῦν φυσικὰς ἴδιότητας καὶ κινήσεις. Καὶ ὅμως εἶνε ἀμφίβολον ἐὰν κατὰ τὸν Πλάτωνα ἥ συνείδησις εἶνε τὸ οὖσιῶδες καὶ καθορίζον χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ κοιμᾶται, καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὅπνου δὲν ἔχει συνείδησιν. Εἴτε ὅμως κοιμᾶται εἴτε γρηγορεῖ, ἥ ψυχὴ λειτουργεῖ· εἶνε ἐνεργός. Τὸ θεμελιῶδες χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς ψυχῆς εἶνε ἥ ζωή.

II

Εἴπομεν δτι ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας καὶ δτι αὕτη ἡ ἀρχὴ εἶνε ἐνέργεια. Ἡ ἔννοια δμως τῆς ἐνεργείας δὲν ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὴν διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν ψυχὴν. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἐνέργεια ἐνεργοῦσα ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου· εἶνε διαδικασία ἐπὶ σκοπῷ πραγματοποιήσεως τοῦ Ἀγαθοῦ. Ἡ ψυχὴ εἶνε τελεολογικὴ κίνησις—εἶνε ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀξίας. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς ἐνεργοῦσα ἐν συμφωνίᾳ πρὸς τὸν νόμον. Ἐκεῖνο, τὸ δποῖον προσδίδει χαρακτῆρα εἰς τὴν ψυχὴν εἶνε δτι, ἀντιθέτως πρὸς τὸ δεχόμενον (τὸν χῶρον) εἶνε κίνησις, ἡ δποία ἔχει σχῆμα. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἔρως. Εἰς τὸ Συμπόσιον, τὸ δποῖον θὰ ἐξετάσωμεν εὐθὺς ἀμέσως, δίδεται πλήρης περιγραφὴ τοῦ "Ἐρωτος ὡς παράγοντος τῆς δημιουργικότητος."¹⁾ ΟἘρως εἶνε ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ Ἀγαθὸν ἀπὸ ἀπόψεως ὠραιότητος. Διὰ τὸν Πλάτωνα δὲν ὑπάρχει ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὁραίου, μεταξὺ ἀρετῆς καὶ ἐπιθυμίας. Τὸ ἀγαθὸν εἶνε ἀρμονία καὶ ἡ ἀρμονία εἶνε κάλλος. Ἐχομεν τὴν ἐξωτερικὴν χάριν τοῦ σώματος, καὶ τὴν ἐσωτερικὴν χάριν τῆς ψυχῆς. Ἡ ἀρετὴ προέρχεται ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ μέτρου ἐπὶ τῶν συστατικῶν στοιχείων τῆς ψυχῆς καὶ τῆς Πολιτείας. Ἡ τελείωσις τοῦ χαρακτῆρος εἶνε ἔργον τέχνης. Ἄφ' οὗ δὲ τὸ ἀγαθὸν εἶνε κάλλος, εἶνε καὶ ἀντικείμενον ἀγάπης. Εξ οὗ ἐπεται δτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε στοιχεῖον δυνάμεως διὰ τὴν συμπεριφοράν· ἡ γνῶσις εἶνε ἀρετή. Λέγομεν λοιπὸν δτι κάθε ἀγάπη εἶνε ἀγάπη ἡ δποία ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὸ ἀγαθόν, ἀγαπῶμεν τὸ ἀγαθόν, καὶ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς αὐτοῦ. Ἡ προσωπικὴ φιλία καὶ συμπάθεια ἔχουν πάντοτε ὡς προϋπόθεσιν τὸ γεγονὸς δτι τὸ ἀγαπώμενον πρόσωπον εἶνε εἰκὼν τοῦ ἴδαινικοῦ. Δὲν ἀγαπῶμεν τὰ καθ' ἔκαστον πρόσωπα ὡς τοιαῦτα· ἀγαπῶμεν τὸ ἴδαινικὸν τὸ δποῖον εὑρίσκομεν εἰς αὐτά. Κάθε ἀγάπη ἀφορᾷ ἀπροσώπους αἰτίας, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην αὐτὴν πρὸς τὸ ἴδαινικὸν δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ τυχαῖον. Ὁσον δλίγον ἐμπειρικὸς εἶνε ὁ Πλάτων καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν γνῶσιν ἄλλο τόσον δλίγον εἶνε τοῦτο καὶ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀγάπην. Ἡ γνῶσις τῶν εἰδῶν εἶνε ἔμφυτος· δμοίως καὶ δλέρως πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἶνε ἔμφυτος.

1) "Ιδε καὶ Ἀρχ. Φιλ. ἔτος Ε' τεῦχος 3ον σελ. 249.

‘Η ἔννοια εἶνε τὸ πρότερον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντίληψιν καὶ δίδει εἰς αὐτὴν σημασίαν· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ἴδαικόν, τὸ δποῖον εἶνε ἀμυδρῶς παρὸν εἰς τὴν ψυχὴν προσδίδει ἀξίαν εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ καθὸ ἔκαστον. Κάθε ἀνθρώπος ἀγαπᾷ τὸ ἀγαθὸν κατὰ διάφορον τρόπον· ὁ ἔνας ἀγαπᾷ τὴν δύναμιν, ἄλλοι ἀγαποῦν τὴν σοφίαν, ἄλλος τὴν δικαιοσύνην. Κάθε ἔνας ἔχει τὸν ἴδαιτερον θεόν του. “Ολοι μας ἀγαπῶμεν ἡμην τὸν θεόν μας καὶ ζητοῦμεν νὰ ἀνεύρωμεν ἕνα πρόσωπον ποὺ νὰ εἴνε εἰκὼν τοῦ θεοῦ μας. ‘Ο ἔρως εἶνε συμβολικός, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δια ἀγαπῶμεν ἕνα πρόσωπον ἐπειδὴ εἶε τὸ σύμβολον τοῦ θεοῦ μας. Ἄγαπῶντες δὲ αὐτὸ προσπαθοῦμεν νὰ τὸ ἐκπαιδεύσωμεν διὰ νὰ καταστήσωμεν αὐτὸ καλλιτέραν ἀκόμη εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Κατὰ ταῦτα ἥ διδασκαλία εἶνε ἐκδήλωσις φιλίας. ‘Η ἀγάπη πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἶνε ὅρος καὶ προϋπόθεσις τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ πρόσωπον· καὶ ἀντιστρόφως, ἥ ἀγάπη πρὸς τὸ πρόσωπον ἀφυπνίζει ἐντός μας τὴν ἀμυδρὰν συνείδησιν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἴδαικόν. ‘Ο προσωπικὸς ἔρως, κατὰ ταῦτα, εἶνε ἀνάμνησις, αἱ δὲ παράφοροι ἐκδηλώσεις τῆς ἀγάπης προέρχονται ἀπὸ τὸ γεγονὸς δια ὁ φίλος μᾶς ἐνθυμίζει τὸ ἴδαικόν μας.

‘Ο ἔρως δὲν εἶνε ἀπλῶς ἀνθρωπινὴ φιλία· ἀποτελεῖ τὴν φύσιν κάθε μίας ἐνθέρμου ἀνθρωπίνης ἐνεργείας—τοῦ χρηματισμοῦ, τῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀληθείας, τοῦ πατριωτισμοῦ. Κάθε μία ἐνέργεια ἔχει ὡς ἐλατήριόν της τὸν ἔρωτα. ‘Ο ἔρως, λοιπόν, εἶνε ἥ ὅρμη αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς. Διότι ὁ ἔρως δὲν εἶνε ἀδιάφορος θαυμασμὸς πρὸς ἕνα ἴδαικόν· εἶνε πάθος· οὗτε ὅμως εἶνε καὶ γυμνὸν ἐνστικτον, διότι ἀντικείμενον αὐτοῦ εἶνε ἥ τελειότης. ‘Η ζωὴ εἶνε ἥ ἀκάματος ἐπιδίωξις τῆς τελειότητος.

‘Ο χαρακτήρο τοῦ ἔρωτος ὡς ὅρμης αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς εἶνε αἰτία ὡστε νὰ ἐκτείνεται οὕτος εἰς ὅλα τὰ ζῶντα πράγματα, εἰς τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀνθρωπον. Κάθε κίνησις εἰς τὰ ζῶντα πράγματα εἶνε ἐκδήλωσις τοῦ ἔρωτος. ‘Ο, τι ὅμως ἐπιθυμοῦμε νὰ ἀποκτήσωμεν, ἐπιθυμοῦμεν ἐπίσης καὶ νὰ τὸ διατηρήσωμεν· ὁ ἔρως λοιπὸν εἶνε ἥ ὅρμη πρὸς διατήρησιν τῶν ἀξιῶν. ‘Ο Πλάτων ἀναφέρει πῶς «σώζεται» τὸ θνητὸν (Συμπ. 208 Α). Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἥ ἔμφασις μετατοπίζεται ἀπὸ τοῦ ἔρωτος διὰ τὸ ἴδαικὸν πρὸς τὸν

ἔρωτα διὰ τὸ αἰώνιον. "Η μᾶλλον αῖ δύο αὐταὶ ἐπιθυμίαι συνενοῦνται εἰς μίαν καὶ ἔχομεν οὕτῳ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μὴ παύσωμεν ποτὲ νὰ ἔχωμεν ἴδικόν μας τὸ Ἀγαθόν. Τὰ πράγματα δύμως τοῦ κόσμου τούτου ὑπόκεινται εἰς φθιράν· κάθε συγκεκριμένον ἀπόκτημα εἶνε καταδικασμένον νὰ χαθῇ. Πῶς λοιπὸν θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ διατηρήσωμεν διαρκῶς τὸ ἀποκτηθέν; Διὰ τῆς γεννήσεως, εἴτε σωματικῶς εἴτε ψυχικῶς. Ἡ ψυχὴ σώζει ἕαυτὴν ἀπὸ τὸν θάνατον μὲ τὸ νὰ ἔξωτερικευθῇ εἰς κάποιο ἀντικειμενικὸν ἔργον. "Ο ἔρως ὅδηγει πρὸς τὴν δημιουργίαν, καθόσον δημιουργία εἶνε ἡ προσπάθεια τῆς ζωῆς νὰ ἔξακολουθήσῃ ὑπάρχουσα καὶ πέραν τῆς ἴδιας ἕαυτῆς φθιρᾶς. "Ο ἐφευρέτης ἐπιζῆ διὰ τῆς ἐφευρέσεως του· ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ διὰ τῆς ἐπιδράσεως του ἐπὶ τῆς κοινότητος· ὁ ἐπιστήμων διὰ τῶν ἀνακαλύψεών του. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν φήμην εἶνε ἀγάπη τῆς ἀθανασίας. Ἡ ψυχὴ ἐπιζῆ εἰς τὸ ἐπιζῶντα τέκνα. Τὸ ἐνστικτον τῆς ἀναπαραγωγῆς δὲν εἶνε παρὰ μία διάφορος ἔκφρασις τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτο-διατηρήσεως· ἡ δὲ ὅρμη τῶν φύλων πρὸς ἄλληλα δὲν εἶνε κατὰ τελευταῖον λόγον παρὰ ὁ ἔρως διὰ τὴν ἀθανασίαν. Δὲν θὰ παύσωμεν δὲ τονίζοντες διι ὁ ἔρως κατὰ Πλάτωνα δὲν ἔχει τίποτε τὸ «πλατωνικόν», διότι ὁ ἔρως δὲν εἶνε τίποτε ἢν δὲν εἶνε δημιουργικός.

"Η δημιουργικότης εἶνε ἀτελεύτητος: τὸ τέκνον πρέπει νὰ ἀποθάνῃ· καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἴδιαν ἕαυτοῦ ἐπιβίωσιν, γεννᾶ ἔνα ἄλλο τέκνον, καὶ οὕτω καθ' ἔξῆς ἐπ' ἄπειρον. Τὸ νὰ μείνῃ κανεὶς ἀγαμος εἶνε πρᾶξις ἀσεβῆς· σημαίνει παραβίασιν τοῦ αἰτήματος πρὸς διαιώνισιν τῶν ἀξιῶν. Εἶνε κτυπητὴ ἡ δμοιότης μεταξὺ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Freud. Καὶ οἱ δύο εἶνε σύμφωνοι εἰς τὸ ὅτι ὁ ἔρως εἶνε θεμελιώδης ὅρμη. Καὶ οἱ δύο ὅταν τὸν ἔρμηνεύουν διαβλέπουν εἰς αὐτὸν κάτι διάφορον τῶν φανερῶν αὐτοῦ ἐκδηλώσεων. Ἡ δὲ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ εἶνε ὁμοικὴ διαφορά: Διὰ τὸν Freud ὁ ἔρως πρὸς τὸ ἴδαικὸν εἶνε ἡ ἔξαύλωσις τοῦ φύλου· διὰ τὸν Πλάτωνα, τὸ φῦλον εἶνε ἡ ἔξαύλωσις τοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ ἴδαικόν. Δὲν εἶνε δύμως ἀλήθεια ὅτι ὁ Πλάτων ἀντιλαμβάνεται τὸν ἔρωτα μόνον κατὰ τρόπον ἴδαικόν. "Ο ἔρως ἔχει ὡς πατέρα του τὸν Πόρον καὶ ὡς μητέρα του τὴν Ηενίαν: ἀφ' ἐνὸς μὲν εἶνε ἔλλογος ἔρωτος, ἀφ' ἑτέρου δύμως εἶνε πρωτόγονος ὅρμη, γήινος, ἀξεστος καὶ τραχεῖα, ορδιοτρόγος, πονηρός, προτ-

κισμένη μὲ τὸν πρακτικὸν νοῦν τοῦ ἐιστίκτου (Συμπ. 203).

‘Ο Πλάτων ἀναφέρει ὅτι ὑπάρχει μετάβασις ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτόμου. Εἰς τὸ πνεῦμα τίποτε δὲν μένει ἀμετάβλητον: συνήθειαι, αἰσθήματα, βιώσεις, πεποιθήσεις, ὅλα παρέρχονται. ‘Η μνήμη δὲν εἶνε ἡ διατήρησις τοῦ παλαιοῦ ἄλλ’ ἡ ἀντικατάστασις ὑπὸ νέου τινὸς ἔκείνου τὸ ὅποιον παρῆλθε. ‘Η ζωὴ τοῦ πνεύματος δὲν εἶνε παρὰ μία διηγείης φθορὰ καὶ μία διηγείης ἀνανέωσις μὲ μόνην τὴν ὅμοιότητα τοῦ σχεδίου· διότι, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, ἀπὸ τὸ ἐν μέρος κατὰ παρέρχεται καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο γεννᾶται κατὰ ὅμοιον πρὸς αὐτὸν (Συμπ. 208 Β). Οὕτω, εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Πλάτωνος ὁ ἔρως γενικεύεται καὶ γίνεται τὸ γεγονός τῆς μεταβατικότητος· ὁ ἔρως εἶνε ἡ ἀποψίς τῆς διαρκείας, ὁ δὲ χρόνος εἶνε ἡ μετρουμένη ἀποψίς τοῦ ἔρωτος.

Τὸν ἔρωτα τὸν εὑρίσκομεν ὅχι μόνον εἰς τὰ ἔμψυχα ὅντα ἄλλὰ ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔψυχα πράγματα. ‘Ο ἔρως εἶνε οεῦμα ζωῆς τὸ ὅποιον διήκει δι’ ὅλοκλήρου τῆς φύσεως· ὅλόκληρος ἡ φύσις εἶνε γένεσις· ὅλόκληρος ἡ φύσις εἶνε μία διηγείης γένεσις καὶ μία διηγείης ἔξαφάνισις, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἡ πραγματοποίησις τῆς αἰωνιότητος ἐν τῷ χρόνῳ. ‘Ο ἔρως κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅμοιάζει εἰς τὸ *élan vital* τοῦ Bergson. ‘Υπάρχει ὅμως ζωτικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δυό. Τὸ *élan vital* δὲν ἔχει ὠρισμένον σκοπόν· δημιουργεῖ τοὺς σκοπούς του καὶ ὑπερβαίνει αὐτούς· δὲν εἶνε παρὰ διαδικασία. ‘Ο ἔρως, τούναντίον, ἔχει ὠρισμένον σκοπὸν ὁ ὅποιος εἶνε τὸ ‘Ἀγαθόν· τὸ οεῦμα τῆς ζωῆς εἶνε μία διαδικασία διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἀξιῶν· ἡ παγκόσμιος διαδικασία αὐτὴ ἔχει νόημα. Τὸ νόημα τοῦτο δὲν μᾶς εἶνε δυνατὸν νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε, διότι, σᾶν νὰ ποῦμε, ὅταν ἡμεῖς εἰσερχόμεθα, ἔχει ἀρχίσει ἡδη τὸ δρᾶμα καὶ ἔξερχόμεθα πολὺ πρὸιν φθάσει τοῦτο εἰς τὸ τέλος του. ‘Εὰν ὅμως ἡτο δυνατὸν εἰς τὸν ἀνθρωπὸν νὰ συλλάβῃ τὸ σύνολον θὰ ἔβλεπεν ὅτι ὅλόκληρος αὐτὴ ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν φυσικῶν γεγονότων ἀκολουθεῖ ἐνα σχέδιον. Διὰ τὴν νεωτέραν σκέψιν, τὸ νὰ ἔξεγήσῃ σημαίνει νὰ συσχετίσῃ δύο πράγματα ὡς αἴτιον καὶ αἴτιατόν· ἐνῶ διὰ τὸν Πλάτωνα σημαίνει νὰ συσχετίσῃ κανεὶς αὐτὰ ὡς μέσον καὶ σκοπόν, καὶ ἀκόμη περισσότερον σημαίνει νὰ ἀποκαταστήσῃ κανεὶς ἀναλογίας καὶ ἀρμονίας μεταξὺ γεγο-

νότων. Ἡ φύσις διὰ τὸν Πλάτωνα ἔχη αἰσθητικὸν νόημα· ὁ ἔρως εἶνε τὸ δέλεια τοῦ κάλλους κατὰ τὴν ἐπίδρασίν του ἐπὶ τῶν πραγμάτων.

Ἐως τώρα εἴδομεν ὅτι ὁ ἔρως σημαίνει α) ζωήν, β) περισσοτέραν ζωήν. Τέλος γ) σημαίνει καλλιτέραν ζωήν. Ὁ ἔρως εἶνε παράγων προσδίδων ἐντατικοτηταί εἰς τὴν ζωήν. Ὁ Πλάτων περιγράφει τὸν ἔρωτα ως μίαν ἀνάβασιν ἀπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ σῶμα εἰς τὴν ἀγάπην ποὺς τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ ἄτομον εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ σύνολον, ἀπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ συγκεκριμένον εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀφηρημένον. Εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἔρωτος ἐνυπάρχει μία τάσις γενικεύσεως· ὁ ἔρως εἶνε ἐπαγωγικὴ διαδικασία βαίνουσα ἐκ τῶν καθ' ἔκαστον πρὸς τὰ γενικά. Τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς κινήσεως ταύτης πρὸς τὰ ἀνω ἀποτελεῖ ἡ θέα τοῦ Κάλλους, πέραν πάσης ἐννοιολογικῆς συνθέσεως, καὶ πέραν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης μᾶς δίδει μόνον σύμβολα τοῦ Κάλλους ὅχι αὐτὸ τοῦτο τὸ Κάλλος. Ἡ τέχνη, κατὰ ταῦτα, εἶναι γνώμη· ἡ τέχνη ὅμως ἔχει καὶ μίαν λειτουργίαν, νὰ ἐπαναφέρῃ τουτέστιν εἰς τὸν νοῦν τὴν θέαν ταύτην τοῦ Κάλλους.

Παραλλήλως καὶ ἀντιστοίχως πρὸς τὴν ἀνοδὸν ἔχομεν ὅμως καὶ τὴν πτῶσιν. Εἰς τὸν ἀνθρωπὸν, εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν γνῶσιν ἔχομεν ἐναλλασσομένας τὴν ἀνοδὸν καὶ τὴν πτῶσιν. Εἰς τὸ ἄτομον ὑπάρχει ἡ τάσις νὰ κατακαθήσῃ σὲ κανένα χαντάκι, εἰς τὴν συνήθειαν καὶ εἰς τὰ κατὰ συνθήκην παραδεδεγμένα. Τὸ τοιοῦτον εἶνε ἡ ἴκανοποίησις μὲ τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν τὸ δποῖον εἶνε ἡ φίξα τοῦ κακοῦ. Ἡ πλάνη δὲν εἶνε τόσον ἡ ἀγνοία ὅσον τὸ νὰ εἶνε κανεὶς εὐχαριστημένος μὲ τὴν ἀγνοίαν, τὸ νὰ ὑπολαμβάνῃ τὴν σκιάν ὡς τὸ πραγματικῶς ὑπάρχον. Οἱ ἀνθρωποι ἔντὸς τοῦ σπηλαίου εἶνε ἀλυσσοδενοὶ ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ ἀπὸ τὰ πόδια· δὲν ἔχουν εὐχέρειαν κινήσεως οὔτε τοῦ πνεύματος οὔτε τῶν αἰσθήσεων. Ἡ, ἀντὶ τοῦ ληθάργου τῆς συνηθείας δυνατὸν νὰ ἔχωμεν ἐνώπιόν μας τὴν εἰσβολὴν τοῦ ἀχαλινώτου πάθους, τὸ δποῖον θὰ ἀναγκάζει τὴν κίνησιν νὰ παρεκκλίνῃ ἀπὸ τῆς φορᾶς της πρὸς τὸ Ἀγαθόν. Τὸ θέμα τοῦ ἐκφυλισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ἐκτὸς τῶν τραγωδιῶν τῆς σκηνῆς ἔχομεν καὶ τὴν ἴστορίαν τοῦ Θουκυδίδου διόσυνον ἔξιστορεῖται ἡ τραγῳδία τῶν Ἀθηνῶν, τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ παρακμὴ τῆς.

Ἡ πτῶσις αὐτῆς ἐπέρχεται ὡς ἐκ τῆς ἀλλαζονείας καὶ ἐπειδὴ ἐθεώρει ὅτι ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα. Τὰς ἐναλλαγὰς παρουσιάζει ὅχι μόνον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀλλὰ ἡ φύσις ἐν γένει: ὑπίσχει κυκλικὴ κίνησις τῶν κοσμολογικῶν ἐποχῶν κατὰ τὴν διποίαν μίαν περίοδον ὥπου βασιλεύει ἡ τάξις διαδέχεται μία ἐποχὴ ὥπου ἐμφανίζεται τὸ ἀνώτατον δριόν τῆς χαώσους μεταξύ τοῦ καὶ τύχης. Κατὰ ταῦτα, παραλλήλως πρὸς τὸν ἀνερχόμενον ἔρωτα, ἔχομεν τὸν ἀντίθετον ἔρωτα ὃ ὅποιος ἐκφράζει τὴν πρὸς τὰ κάτω λίεσιν τοῦ μηχανισμοῦ. "Ἐχομεν δηλαδὴ τὸ δέλεαρ τοῦ ἴδαινικοῦ, ἔχομεν δῆμος καὶ τὴν ἔλειν τοῦ δεχομένου.

III

Μετὰ τὴν ἴδεαν τῆς ψυχῆς ὡς ἐνεργείας, θὰ ἔξετάσωμεν τόρα τὴν ἴδεαν τῆς ψυχῆς ὡς μικτοῦ. Ὁ ἔρως εἶνε ἔνα «μεταξύ», εἶνε μία ἀρχὴ τοῦ ἐνδιαμέσου. Ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ἡ ἐπιθυμία δὲν εἶνε οὔτε θεῖον οὔτε ἀνθρώπινόν τι· δὲν εἶνε θεῖον διότι ἡ ἐπιθυμία ἐνέχει ἐν ἔαυτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς στερήσεως· οἱ θεοὶ οἱ ὅποιοι ἔχουν τὰ πάντα, δὲν ἐπιθυμοῦν τίποτε. Δὲν εἶνε δῆμος καὶ θνητόν τι διότι ἡ πλήρης ἀπουσία τοῦ ἀγαθοῦ θὰ συνεπίγετο τὴν ἀπουσίαν πάσης ἐπιθυμίας πρὸς ἀπόκτησιν αὐτοῦ. Οὔτε ὁ τελείως ἀμαθὴς οὔτε ὁ τελείως σοφὸς ἐπιθυμοῦν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἐπιθυμία εἶνε ἔνας δαίμων ὃ ὅποιος κινεῖται διαρκῶς μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς. Ὁ ἔρως κατὰ ταῦτα εἶνε μεσάζον τι μεταξὺ τῶν δύο κόσμων καταγινόμενος εἰς τὸ νὰ διερμηνεύῃ τὸ θεῖον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ διαβιβάζῃ τὰς διαταγὰς τῶν μὲν καὶ τὰς παραλήσεις καὶ προσευχὰς τῶν δέ. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὸ Σύμπαν. Ἡ μεταρυσική της θέσις εἶνε ἡ τοῦ Πέρατος ἔναντι τοῦ Ἀπείρου, ἔναντι τῶν παραδειγμάτων (σχεδίων) καὶ τοῦ Δεχομένου. Καίτοι ταῦτα εἶνε διακεκομένα μεταβάλλονται δῆμος διαρκῶς μεταβαίνοντα ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ἐνδός εἰς τὴν τοῦ ἄλλου. Λέγομεν λοιπὸν ὅτι ἡ ἐνέργεια συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὴν μετάβασιν αὐτὴν τῶν εἰδῶν εἰς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀντιστρόφως. Εἴμεθα οὖτε εἰς θέσιν νὰ πραγματοποιήσωμεν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῆς ἐνέργειας εἰς τὴν τοῦ μικτοῦ. Ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς συνίσταται εἰς τὸ νὰ φέρῃ εἰς συνάφειαν διάφορα στοιχεῖα·